

de Iacob hic dicuntur, subiicitur: Et testamentum suum confirmavit super caput eius. Agnouit eum in benedictionibus suis, conseruauit illi misericordiam suam, & inuenit gratiam coram oculis Domini. Et adiunguntur quædam ex his quæ capite sequenti tribuuntur Moyfi & Aaron. Græca autem aliter habent hanc sententiam isto modo: Et eduxit ex ipso virum misericordiæ, inuenientem gratiam in oculis omnis carnis. Quod de Moyse dictum esse patet ex Græcis, quæ subiungunt per accusatiuum; Dilectum à Deo & hominibus Moysem; unde in ædificatione Germanica ab hoc versu est principium sequentis capitis. Noster interpres aut legit per pluralem numerum, aut quod singulari numero dictum fuit, intellexit pluraliter accipiendum, ideoque vertit; Conseruauit illi homines misericordiæ; hoc est, viros pios & benignos, qui iuandis alijs incumberent. Et possunt intelligi designari patriarchæ duodecim, qui propter Ioseph virum pium, grati fuerunt Pharaoni, omnibusque Ægyptijs. Aut potius illi, de quibus mox subditur, Moyfes, Aaron, & Phinees, & reliqui qui sequuntur: quos Deus conseruauit ipsi Iacob, quia ad illius gloriam, semper ex ipsius semine aliquos superesse fecit, qui insigniter essent pii, & iuandis alijs intenti, & ob id apud omnes homines valde chari & accepti, vt patet de Ioseph, Moyse, & alijs. De Moyse enim dicitur, quòd fuerit vir magnus valde in terra Ægypti, & coram seruis Pharaonis & omni populo.

Exod. 11.

CAPVT QVADRAGESIMVMQVINTVM.

1 Dilectus Deo & hominibus Moyfes, cuius memoria in benedictione est.

1 Oc capite celebrantur Moyfes, Aaron, & Phinees ab his quæ præclare gesserunt, & quæ eis Dei beneficio singulari donata sunt. De Moyse ergo dicit, quòd dilectus fuerit & sit & Deo & hominibus, propter præclaras scilicet eius virtutes, & potissimum ob insignem eius mansuetudinem, de qua dicitur, quòd Moyfes erat vir mitis-

Num. 12.

simus super omnes homines qui morabantur in terra. Mansuetudo enim valde hominem & Deo & hominibus commendat. Et quia sic dilectus fuit & est hominibus Moyfes, eius memoria est in benedictione, hoc est, cum laude & bona imprecatione. Frequens enim est eius memoria, & cum sit eius memoria, laudibus ipse effertur, & bene omnes de eo loquuntur, atque felicia optant.

2 Similem illum fecit in gloria sanctorum, & magnificauit eum in timore inimicorum, & in verbis suis monstra placauit.

Similem eum factum dicit in gloria sanctorum, quia similem & æqualem gloriam adeptus est gloriæ quam habuerunt sancti patriarchæ. Magnificauit eum Dominus in timore inimicorum, quia magnus effectus est

atus est & celebrer per timorem quem inimicis populi Dei incussit, vt Pharaoni, & omnibus Ægyptijs, Amalechitis, deinde regibus Amorrhæorum, & omnibus Cananæis. Non solum autem magnificauit Deus Moysen timore quem hostibus incussit per signa horrenda quæ ædedit coram eis, sed etiam quia in verbis ipsius, hoc est, ad verba ipsius, & per verba ipsius, placauit monstra, hoc est, cessare fecit prodigia illa horrenda, quæ in Ægypto ad iussum Moysis extiterunt. Nam, vt dicitur in Exodo, Clamauit Moyses ad Dominum pro sponcione ranarum Exod. 8. quam condixerat Pharaoni: Fecitque Dominus iuxta verbum Moysi, & mortuæ sunt ranæ, & c. Similiter factum est in quibusdam plagis sequentibus. Pro, monstra placauit, Græcis est, *σμεῖα κατέπαυσι*, hoc est, signa sedauit, vel cessare fecit. Quod verbum potius referendum est ad Deum quàm ad Moysen, tum vt eodem tenore tota decurrat oratio, quia reliqua verba ad Deum pertinent: tum quia id magis conuenit narrationi libri Exodi, vbi Dominus dicitur hæc fecisse iuxta verbum Moysi. Itaque quod noster vertit, in verbis suis; accipi debet positum pro in verbis ipsius, sicut est Græcè *ἐν λόγοις αὐτοῦ*.

3 Glorificauit eum in conspectu regum, & iussit illi coram populo suo, & ostendit illi gloriam suam.

Quia ad verba ipsius portenta excitata cessare fecit Deus, ideo gloriosum eum fecit in conspectu regum, Pharaonis scilicet & principum eius, & aliorum regum terræ, ad quos fama peruenit. Iussit etiam illi coram populo suo, quia mandata dedit illi audiente populo. Dicitur enim Exodi 19. quòd cum Moyses adduxisset populum ad montem Sinai, Moses loquebatur, & Dominus respondebat ei. Et capite sequenti dicitur Deus sua voce Decalogum coram populo ædidiisse. Græca tamen habent, *ἠνεμίλατο αὐτῷ πρὸς λαόν αὐτῶν*, mandauit illi, vel mandata dedit ei, ad populum suum; iuxta illud, quod de alijs extra Decalogum mandatis sæpe dicitur in Exodo, & alijs locis: Hæc dices ad eos. Ostendit item illi gloriam suam, quia & in datione legis illi simul cum populo ostendit magnificentiam suam. vnde dixit populus: Ecce ostendit nobis Dominus Deus noster maiestatem & magnitudinem suam. Et aliàs sæpe dicitur in Exodo, Leuitico, & Numerorum, quòd apparuit Moysi & populo gloria Domini. Peculiariter verò ostendit Deus Moysi gloriam suam, quando, vt est Exodi 33. Moysi Exod. 33. petenti vt Deus illi ostenderet gloriam suam, respondit Dominus: Ego ostendam tibi omne bonum. & iterum: Ecce, inquit, est locus apud me, & stabis supra petram: Cumque transibit gloria mea, ponam te in foramine petræ, & protegā dextera mea, donec transeam, tollamque manum meam, & videbis posteriora mea, faciem autem meam videre non poteris. An autem postea vnquam Deus Moysi ostenderit gloriam vultus diuini, vt eum videret sicuti est, quomodo eum vident sancti in cælis, quæ admodum Moysi cōtigisse asserit Augustinus, nō est præsentis loci discutere, cum

cùm sufficiat intelligere Deum Moyfi ostendisse suam gloriam, iuxta scripturas prius citatas.

4 In fide & lenitate ipsius sanctum fecit illum, & elegit eum ex omni carne.

Num. 12. **I**n hac sententia respicitur ad ea quæ de Moysse dicuntur Numer. 12. Ibi enim duæ hæ virtutes, fides & lenitas, hoc est, fidelitas & mansuetudo, illi tribuuntur, & in eo præclare commendantur. Nam de eius lenitate & mansuetudine dicitur; Erat Moyses vir mitissimus super omnes homines qui morabantur in terra. Et mox de summa fidelitate dat illi Dominus testimonium, dicens: Moyses in omni domo mea fidelissimus est. Itaque fides hîc ei tribuitur respectu Dei, lenitas erga proximos. Quod autem in his duabus virtutibus dicitur Deus illum fecisse sanctum, aut, ut est Græcis, sanctificasse illum, significat quòd Deus illum his virtutibus à se donatum, fecit per eas illum præ alijs eximiè sanctum: & quia sic per eas virtutes illum eximiè sanctum fecerat, ideo etiam, ut sequitur, elegit eum ex omni carne vel homine in ducem populi sui, & idoneum ministrum suum. Per eas enim virtutes, in quibus præ alijs eminuit, idoneus factus est, qui & peculiaris esset Dei minister, & populi dux atque rector. Ad hæc enim fidelitas erga Deum, & lenitas erga alios idoneum reddunt hominem.

5 Audiuit enim eum & vocem ipsius, & induxit illum in nubem.

Priorem partem sic habent Græca, *ἠκούσθη ἡ φωνὴ τοῦ θεοῦ*, hoc est, auditam fecit illi vocem suam. Atque eo modo legit Rabanus, sicque habuit unum eleganter scriptum exemplar, cui tamen altera lectio minori litera superscripta erat, quæ dicitur in annotationibus legi ex altera versione. Rabani ergo lectio meritò hic præferenda esset, ut quæ Græcæ lectioni consentiat, quæque significatur quòd Deus effecit ut Moyses audiret vocem ipsius, nempe quia & uniuersaliter eum fecit cum populo audire in monte Sinai decalogum ipsius voce expressum, & quia peculiariter supra montem Deus cum illo locutus est, ore ad os cum illo colloquens, sicut solet homo loqui ad amicū suum, quando, ut sequitur, induxit illum in nubem, ut cum illo loqueretur, & traderet ei præcepta populo deferenda, ut mox sequitur. Si autem quis malit legere: Audiuit enim eum & vocem ipsius. Aut sine, enim, Audiuit eum; ut quidam libri habent, verbum, audiuit, potius referendum est ad Deum, ut significetur Deum audiuisse Moysen sibi loquentem, eiusque orationem pro populo sæpe exaudiuisse, quàm ut referatur ad Moysen, ut significetur Moysen audiuisse Deum sibi loquentem, ut quidam intelligunt. Nam reliqua omnia verba ad Deum referuntur.

6 Et dedit illi coram præcepta, & legem vitæ, & disciplinæ.

Docere

7 Docere Iacob testamentum suum, & iudicia sua Israël.

Perperam à plerisque legi ; dedit illi cor ad præcepta ; & legendum esse ; dedit ei coram præcepta ; quomodo quædam scripta & impressa iam habent , manifestè patet ex Græcis , quæ habent, *ὅτι δὲ δὲ αὐτῷ κατὰ πρόσωπον ἵτολας*, Et dedit ei mandata in facie , hoc est, coram. Itaque, coram, hîc ponitur aduerbialiter pro, in præsentia. Et est sensus, quòd cum Deus induxisset illum in nubem, tum dedit ei præcepta coram , quia & dedit ei decalogum descriptum in tabulis lapideis, & præterea coram & in præsentia docuit eum iudicialia & cærimonialia præcepta, quæ voluit vt doceret populum suum , dicens ad eum : Hæc dices ad eos. Hæc autem omnia præcepta exponens qualia sint, vocat ea legem vitæ & disciplinæ, hoc est, legem quæ præscribit quomodo viuendum sit, & docet veram scientiam. Pro, disciplinæ, enim Græcis est, *ἰσχύμης*, hoc est, scientiæ. Eandem vocat testamentum, hoc est, pactum quod Deus iniit cum populo suo, quia & Dei promissiones continet, & conditiones à populo seruandas, quas & iudicia Dei vocat, quia populo à Deo iuste præscripta & constituta.

8 Excelsum fecit Aaron fratrem eius, & similem sibi de tribu Leui.

Post Moysen prosequitur excellentiam quam diuino beneficio præ alijs in populo consecutus est Aaron frater illius, quem similem sibi, hoc est, Moysi dicit, tum ratione generationis, quia cum illo fuit ex eadem tribu, eisdemque parentibus, tum magis quia simili in Deum pietate præditus esset, ob quod illum Moysi coniunxit in ædendis miraculis, & eductione populi ex Ægypto. Quem quomodo excelsum Deus fecerit, explicat cum subdit :

9 Statuit ei testamentum æternum, & dedit illi sacerdotium gentis.

In eo ergo Deus illum excelsum fecit, quòd statuerit ei testamentum, hoc est, pactum æternum, nempe quòd dederit ei non solum pro se, sed pro posteris etiam suis sacerdotium in gente sua obeundum. Quod æterno pacto dicitur ei Deus statuisse, tum quòd à sua progenie Deus ius sacerdotij nunquam erat ablaturus, & alteri traditurus, quamdiu duraret vetus illa cærimonialis institutio : tum quòd cessantibus iam per Christum veteribus cærimonijs, & sacerdotio iam ad Christum & nouum populum Dei translato, in Christi sacerdotio perseuerat suo modo Aaronicum sacerdotium, quia hoc illius figura erat & exemplar : vnde per illud non penitus tollitur & euacuatur, sicut sacerdotium idololatrarum, sed perficitur & constabillitur, quia in illo præstatur quod Aaronicum figurabat. Sicut & Dauidi æternum pro se & sua posteritate regnum promisit Deus, quia regnum super suum po-

pulum nunquam ablaturus erat ab eius posteritate, & alteri traditurus: quod etsi secundum externam & carnalem politiam defecerit, tamen in Christo Davidis filio continuatur spiritualiter, sicque perficitur, dum quod illo regno adumbrabatur, adimpletur.

10 Et beatificauit illum in gloria, & circumcinxit eum zona gloriæ.

PRO, gloria, non est Græcis, *Δόξα*, sicut in sequenti membro, sed *ἐκκοσμία*, qua dictione in genere omnem ornatum sacerdotale complexus est, qui Aaronem gloriosum reddidit. Sic & in sequenti membro Græcis non est dicitio quæ zonam significat, sed *περισολίη*, quæ dicitio in genere quemuis habitum quo quis induitur significat. Postquam enim dixit Aaroni datum gentis sacerdotium, extollit illud, primum à glorioso vestitu qui illi proprius erat: deinde verò à sacrificijs, & auctoritate, atque priuilegijs ei concessis. Et de vestitus quidem ornatu prius in genere loquitur, deinde per partes profequitur, ea breuiter

Exodi 28. complexus quæ latius scribuntur Exodi 28. Et est notandum in Græcis non esse cum coniunctione; Et beatificauit; sed tantum, beatificauit, sicut & in principio versus sequentis. In Græcis enim hic, vt & alibi ferè, sententiæ eleganter duobus membris absoluuntur, ideoque & nos à superiori sententia illam partem; & beatificauit; separauimus, quia ad intellectum non parum facit obseruatus ordo. Est ergo sensus, quod Deus ipsum Aaron beatum fecit, & felicem præ alijs, per gloriosum illum ornatum quo illum induit & circumcinxit. Vt autem dictionem generalem *περισολίη*, interpres verterit speciali nomine, zona, videtur eum mouisse verbum *περιέλωσε*, circumcinxit. At *ζώνυμι* Græcis, sicut & cingo Latinis, non tantum significat cingulo stringere, sed & circumdare & induere, vt ibi: Dominus regnauit, decorem indutus est: indutus est Dominus fortitudinem, & præcinxit se. Porro per zonam gloriæ, hoc est, gloriosam, intelligi potest baltheus ille summi sacerdotis, de quo Exodi 28. & 39. qui scilicet adhærebat ipsi superhumerali, & ex eadē materia contextus erat: aut etiam baltheus ille, qui erat summo sacerdoti communis cum alijs inferioribus sacerdotibus, quo tunica interior constringebatur, & contextus erat ex bysso retorta, hyacintho, purpura, & cocco, vt patet ex prædictis locis, cum baltheus ille qui adhærebat superhumerali, præter quatuor illa contextus etiam esset ex auro, eadem scilicet materia cum humerali & rationali. Quidam libri habent; zona iustitiæ. Sic enim legunt Rabanus & Dionysius, & sic habebant quædam scripta. At rectius alij legunt, gloriæ, cum Græcis sit *Δόξα*. Vt autem aliqui substituerent, iustitiæ, pro gloriæ, mouisse eos videtur quia præcedit, gloria, & in sequenti sententia sequitur, gloriæ. Item quia de Christo dicitur apud Isaiâ: Et erit iustitia cingulū lumborū eius.

Psal. 91.

Exod. 28. & 39.

Isaiâ 11.

11 Et induit eum stolam gloriæ, & coronauit eum in vasis virtutis.

Pro,

PRO, stolam gloriæ, Græcis est, συντίλαμα καυχίματ^ο, hoc est, perfectionem gloriationis, quo significatur Deum induisse eum perfectum decorem: proinde apud nos hoc loco nomine stolæ, non debet intelligi certa aliqua vestis, sed potius vniuersus ille vestitus, quo Aaron gloriose ornatus fuit, qui etiam in genere comprehenditur, cum subditur: Et coronauit eum, hoc est, ornauit eum, atque circumdedit in vasis virtutis. Vbi nomine vasorum, phrasi Hebraica, de qua etiam supra, significatur totus ille apparatus sacerdotalis qui varijs constabat partibus. Quem vocat vasa virtutis, hoc est, fortitudinis. (Græcè enim est, ἰσχύ^ο) quia eo apparatu egregiè instructus fuit Pontifex, ita vt per eum multum esset reuerendus omnibus, declarabatq; summam eius auctoritatem & potestatem. Hunc apparatus in genere propositum per partes deinde explicat, cum subdit:

- 12 Circumpedes & fœmoralia & humerale posuit ei, & cinxit eum tintinnabulis aureis plurimis in gyro.
 13 Dare sonitum in incessu suo, auditum facere sonitum in templo, in memoriam gentis suæ.

GRÆCA non habent, posuit ei, sed repetendum est verbum, induit, hic & in sequentibus. Interpres non malè ad dilucidationem sensus addidit, posuit ei, vel, vt quidam libri habent, imposuit ei. Cæterum pro eo quod vertit, circumpedes, (vel, vt multi libri habent, circumpediles) & fœmoralia, Græca habent, περισκελῶν & ποδί^{ων}. Harum dictionum prior, περισκελῶν, fœmoralia significat, vt patet ex Exodi 28. vbi eadem dictio habetur apud Septuaginta, & vertitur fœmoralia vel fœmoralia. Secunda dictio ποδί^{ων}, vestem talarem significat, qua dictione Septuaginta significant in Exodo eam vestem quæ Hebraicè dicitur מַעֲטָוֶה Meil, quam D. Hieronymus vertit, tunicam superhumeralis, eam scilicet quæ erat proximè sub ipso superhumerali, & erat tota hyacinthina, ad pedes vsque propendens: vnde eam vocarunt, ποδί^{ων}, hoc est, vestem ad talos & pedes demissam. Hanc ergo oportet intelligere hic ab interprete significatam per circumpedes aut circumpediles, non autem, vt ferè intelligunt nostri, sandalia, de quibus nulla, cum vestes Aaronis describuntur in Exodo, fit mentio. Melius ergo quàm Lyranus & Dionysius, intelligit Rabanus per circumpedes, strictam illam vestem lineam, & velut camisiam, quæ erat pontifici cum alijs sacerdotibus communis, quæ & ipsa ad talos vsque protendebat: vnde etiã illam D. Hieronymus in epist. ad Fabiolam, agens de vestibus sacerdotalibus, vocat ποδί^{ων}, cum Septuaginta hanc vocent χιτῶνα, tunicam: illam verò aliam hyacinthinam, quæ propria erat Pontifici, vocat ποδί^{ων}, poterè, quã hic commodè intelligimus significatam per circumpedes, quia pedes circumcingebat, ita vt inuerso ordine dictio, fœmoralia, quæ apud nos secundo loco ponitur, respondeat dictioni, περισκελῶν, quæ Græcis primo loco ponitur: dictio verò, circumpedes, respondeat dictioni Græcæ ποδί^{ων}. Nã si quis putet dictionem, circumpedes, respondere dictioni

Exodi 28.

περικελευστων, propter præpositionem περι, idem erunt, circumpedes, & femoralia. Possset quis per circumpedes aut circupediles, quia pluralis est numerus, intelligere ambas illas talaris vestes, de quibus dictum est, alteram lineam communem, alteram hyacinthinam summo sacerdoti propriam, quamvis Græcè singulari numero dicatur, poderem. Est autem dictio, circumpedes, etiam prophanis scriptoribus, ipsique Ciceroni usitata: sed in alio significato quàm hic habet, nempe ut significet eos qui dicuntur, A pedibus. Tertium autem vestimenti sacerdotalis genus vocat humerale vel superhumerale, pro quo Græcis est, ἰσχυριδων, quæ dictio significat chlamydem, vestemque breviorē quæ humeris inijcitur, diciturque Hebræis עֶפֹד Ephod. Hæc autem vestis ut folis conveniebat summis sacerdotibus, ad renes usque tantum protendebatur, contexta ex auro ac quatuor coloribus, hyacintho, bysso, cocco, & purpura. Auri enim laminæ, id est, bracteæ, mira tenuitate tendebantur, ex quibus secta fila torquebantur, cum subtegmine trium colorum, hyacinthi, cocci, purpuræ, & cum stamine byssino, sicque efficiebatur palliolum miræ pulchritudinis, perstringens fulgore oculos, in modum, inquit Hieronymus, caracallarum, sed absque cucullis. In huius vestis medio ante pectus erat apertura magnitudinis palmi per quadrum, quæ replebatur per aliud parvum vestimentum quod rationale dicitur, de quo mox postea. Plura de humerali licet legere in Exodo. Porro ei tunica hyacinthinæ, de qua dictum est, quæ proximè erat sub superhumerali, additus erat singularis ornatus in extrema eius parte ad pedes, qui constabat ex appendicibus septuaginta duobus tintinnabulis aureis, & totidem malis punicis cõtextis ex subtegmine cocci, purpuræ, hyacinthi, & stamine, byssino, sicut & zona omnibus sacerdotibus communis. Inter duo tintinnabula vnum erat malum punicum: & inter duo mala, vnum tintinnabulum. De hoc ergo ornatu hic dicitur: Et cinxit illum tintinnabulis aureis plurimis in gyro. Numerum tintinnabulorum non exprimit scriptura, sed eum exprimit D. Hieronymus. Usus horum exprimitur & in Exodo & hic, nempe ut summus sacerdos in incessu suo, scilicet cum vel ingrederetur, vel egrederetur, daret sonitum, sicque audiretur à populo sonitus in templo, idque in memoriam filijs gentis suæ, hoc est, ut populus moneretur reuerentiæ summo sacerdoti ministro Dei, & multò magis ipsi Deo tempore sacrificij exhibendæ. Sic enim potius simpliciter intelligendum videtur, quàm, quomodo quidam intelligunt, populum illo sonitu admonitum, ut memores essent legem olim datam in sono tubæ clangentis. Non enim memoria tantum dicitur respectu præteritorum, sed etiam respectu præsentium, ad quæ faciendâ vel cogitandâ monemur. Dicit autem author; In templo; respiciens ad sua tempora quibus iam templum erat extructum.

14 Stulam sanctam auro, & hyacintho & purpura opus textile viri sapientis, iudicio & veritate præditi.

35 Torto cocco opus artificis, gemmis pretiosis figuratis in ligatura auri, & opere lapidarij sculptis, in memoriam secundum numerum tribuum Israël.

Quamuis Græca habeant datiuum *στολή ἀγία*, legendum tamen est apud nos potius per accusatiuum, vt multi libri habent, stolam sanctam, quàm per ablatiuum, stola sancta, tum quia repeti debet, posuit ei, tum quia sequitur; opus textile; quod appositiuè iungi debet cum, stolam sanctam. Per stolam autem sanctam videtur hic significari aut totum ipsum superhumerali cum ipso rationali, aut peculiariter ipsum rationale. nam quamuis ex vsu Latinorum nomen stolæ significet vestem ad talos vsque demissam, & maximè muliebrem: propriè tamen Græcis secundum suam ethymologiam significat omne indumenti genus, vt patet ex eo quod Exodi 28. inter *στολὰς* sacerdotales, computatur primum *στήθος*, hoc est, pectorale & rationale. Pro hoc nomen stolæ isto loco accipiendum, omnino videtur ex his quæ sequuntur, quia illa conueniunt illi sacerdotali indumento, quod pectorale vel rationale dicitur. Illud peculiariter dicitur stola sancta, quia etsi alijs minus esset, erat tamen alijs sacratius. Pannus enim erat breuis ex auro & quatuor illis coloribus contextus, ex quibus & superhumerali, habens magnitudinem palmi per quadrum, & duplex, ne facilè rumpe-retur, qui aptissimè per circulos aureos & vittas hyachintinas coniungebatur humerali, implens aperturam illam ante pectus relictam. Dicitur Hebræis *חֹשֶׁן* Chosen, quæ dictio cum non satis sciatur quid significet, vertitur ferè pectorale, Septuaginta verterunt *λογιον*, quod secutus D. Hieronymus vertit, rationale, ita vt ipso nomine satis indicetur mysticū aliquid hic significari. De hoc ergo hic dicitur, quod Deus posuit Aaroni, eumque induit stolam auream, quæ erat opus textile ex auro & hyacintho & purpura. Pro eo autem quod nos legimus fuisse opus illud, opus viri sapientis, iudicio & veritate præditi; Græca alium habent sensum, quem interpres non est affecutus. Habent enim, *λογίου κρισεως, δίκου, ἀληθείας*, hoc est, rationale iudicij, signis veritatis. Quibus verbis exprimitur, de qua stola sancta prius locutus sit, ea scilicet quæ dicitur, rationale iudicij. Additur, signis veritatis, quia in Exodo dicitur: Pones autem in rationali iudicij, doctrinam & veritatem; pro quo Hebræis est *Urim* *וּרִים* & *Thumim* *תְּמוּמִים*, Græcis autè, *τὴν δόξασιν καὶ τὴν ἀληθείαν*, hoc est, manifestationem & veritatem. Quæ duo quid fuerint nemo satis cognouit, nisi quòd satis constat sacerdotem, cum Dominum consuleret indutus isto pectorali vel rationali iudicij, quibusdam indicijs intellexisse Dei voluntatem super ea re de qua interrogabatur. vnde hic dicitur in pectorali illo fuisse signa veritatis. Noster vertit; Viri sapientis, iudicio & veritate præditi; significans Be-seleel, de quo dicitur in Exodo, quòd Deus eum impleuit spiritu suo, sapientia, & intelligentia, & prudentia in omni opere, &c. De eadem

Exodi 28.

Exodi 28.

Exod. 31.
& 35.

stola sancta dicitur consequenter quòd fuerit opus artificis, constans ex torto cocco, hoc est, ex tortis filis coccineis, quæ simul cum aureis filis hyachintinis & purpureis intexebantur stamini byssino. Item quòd constabat gemmis pretiosis auro illigatis atque inclusis, & figuratis, hoc est, opere lapidarij sculptis, quia in ipso rationali intexti erant 12. lapides magni pretij per quatuor ordines, ita vt in singulis ordinibus terni lapides collocarentur, in quibus insculpta erant nomina 12. filiorum Iacob, in singulis scilicet vnum, secundum ordinem natiuitatis eorum. Idquæ dicitur factum in memoriam, vel, vt est Græcis, ἡ μνημό-

Exod. 28. συνομ, hoc est, in memoriale, quia dicitur in Exodo: Portabit Aaron nomina filiorum Israël in rationali iudicij super pectus suum, quando ingredietur sanctuarium, memoriale coram Domino in æternum. Per hoc enim & sacerdos admonebatur, quòd filios Israël pro officio suo debuit Domino commendare, illorumque semper esse memor, & Deus item velut monebatur, vt iuxta promissiones suas memor esset filiorum Israël. Subijcit & de alio Pontifici proprio ornamento, cum dicit:

- 16 Coronam auream super mitrâ eius, expressam signo sanctitatis.
17 Gloriam honoris, & opus virtutis, desideria oculorum ornata.

Repetendum est verbum, imposuit vel induit, proinde per accusationem legendum est, coronam auream, sicut etiam Græca habent, & scripta quædam Latina emendatiora. Corona autem hæc, aurea est lamina illa aurea quæ fronti Pontificis imponebatur, & Exodi 28. vocatur, **תַּיִת זָהָב** Tfits zahab, hoc est, lamina aurea: capite verò sequenti vocatur etiam, **וַיְהִי הַקָּרוֹן** Nezer haccodesch, hoc est, diadema vel corona sanctitatis. Erat enim velut semicirculus ab aure vsque ad aurem supra frontem protensus, quæ à parte posteriori vitta hyacinthina pileo capitis alligabatur. Porrò mitram, supra quam hic dicitur impositam coronam hanc auream, D. Hieronymus existimat fuisse pileolum commune omnibus sacerdotibus, quod dicit fuisse rotundum, quale, inquit, pictum in Vlysse conspicimus, esseque quasi sphaeram mediam diuisam, cuius vna pars capiti imponatur. Verùm si diligenter legantur

Exodi 28. & 29. Hebræa & Græca Exod. 28. & 29. deprehendetur semper alio nomine vocari tegmen illud capitis, cui iubetur in summo sacerdote imponi lamina aurea. Hebræis enim dicitur **מִצְנֶפֶת** Mitsnephet, quod Septuaginta verterunt, **μίστρα**, mitram. Et tegmen illud quod sacerdotibus commune erat, dicitur **מִגְבֹּאֹת** Migbaoth, quod Septuaginta verterunt, **μίστρα**. Omnino ergo videtur, quemadmodum & Iosephus aperte testatur, summum sacerdotè præter pileum illi cum alijs sacerdotibus communem, habuisse etiam alium acuminatum, quem quidam insulam vocant, cui lamina illa aurea affigebatur, quam etiam Iosephus coronam auream vocat, sed quam dicit triplici ordine circumdatam, cuius scriptura non meminit. Sic enim habet lib. Antiquitat. 3. cap. 8. Porrò pileo, quali cæteri

Lib. 3.
Antiquit.
cap. 8.

cæteri sacerdotes, utebatur, super quem extabat alius consutulis ex hyacintho variatus, hunc aurea corona triplici ordine circumdabat, &c. Pro, mitra, tamen hic Græcis est, *κινδύριος*, nomen scilicet quod in Exodo Septuaginta tribuunt pileo sacerdotibus cōmuni. Quod sequitur: expressam signo sanctitatis; Græcè sic habetur, *ἐν τῷ πωμα σφραγίδος ἁγιάσματος*, quod desumptum est ex Exodi 28. vbi Septuaginta verterunt, *ἐν τῷ πωμα σφραγίδος ἁγιάσματος* *κινδύριος*. Pro quo nos legimus, sculpsit opere celatoris, Sanctum Domino. Hebræa verò habent; Sanctitas Domino. Quod dupliciter intelligitur, videlicet aut quòd in lamina illa aurea sculpta fuerint illa verba, *קדש ליהוה* Codesch Ladonai, hoc est, sanctitas Domino, vt significetur quòd soli Domino competit sanctitas, quodq; ipse solus sanctus sit, iuxta canticū Seraphin: Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth. Iuxta quem intellectum cū in nostra lectione dicitur; sanctum Domino; dictio, sanctum, substantiuè accipi debet pro, sanctitas. Aut quòd in lamina illa aurea tantum sculptum fuerit sanctissimum nomen Domini tetragramaton, quod Iudæis ineffabile erat, vt illud dicitur sanctitas Domino, vt habent Hebræa, aut sanctum Domino, vt nos legimus, aut sanctificatio Domini, vt verterunt Septuaginta: quia illud nomen sanctum erat Deo, & sanctissimum haberi voluit. Sic intellexit D. Hieronymus scribens loco suprascripto, in lamina scriptū fuisse nomen Dei Hebraicis quatuor literis, י Iod, ה He, ו Vau, ה He, quod apud Iudæos ineffabile nuncupatur. Sic & Iosephus, dicens coronam auream sacris characteribus nomen Dei incisum habuisse. Et in libro Sapientiae Sapien. 18 cap. 18. dicitur, quòd magnificentia Dei scripta fuit in diademate capitis. Cū ergo hic dicitur, coronam auream fuisse expressam signo sanctitatis, significatur exsculptam eam fuisse instar sigilli signo sanctitatis, hoc est, sculptam in ea fuisse velut in sigillo signum sanctitatis, hoc est, nomen Dei sanctissimum quo eius sanctitas significatur, quia illud nomen essentiam significat: proinde insinuat Deum sic per sese esse vt fons sit & origo omnium essentiarum. Porrò quo sequens versus bene intelligatur & legatur, notandum primò Græcis non esse coniunctionem; Et gloria vel gloriam. Atque ea coniunctio etiam non est in multis scriptis emendatioribus, nec apud Dionysium, qui nomen, gloria, appositivè coniungit cum, corona aurea. An autem legendum sit per nominatiuum, gloria, an per accusatiuū, gloriam, cū vtrunq; in nostris scriptis reperiat, ex Græcis non satis constat, quia dictio *καὶ χιμα*, potest esse vtriusque casus. Sanè si ad coronam referendum sit, sicut per accusatiuum legendum est, Coronam auream, sic & per accusatiuum legendum est, gloriam honoris, vt significetur ipsam coronam fuisse summo Pontifici gloriam honoris, hoc est, ornamentum honorificum, vel, vt est Græcis, gloriationem honoris, hoc est, per quam gloriari potuit de singulari honore: eandem etiam coronam fuisse opus virtutis, hoc est, opus declarans eximiam eius auctoritatem & eminentiam. Verū quibusdam videtur hic versus non pertinere tantum ad explicandum di-

gnitatem ipsius coronæ, sed potius referendus ad totum illum orna-
 tum sacerdotalem, de quo iam per partes dictum est, quia pro; opus vir-
 tutis; quædam Græca habent, ἰσχυρὰ ἔργα, opera fortitudinis. & sequi-
 tur; desideria oculorum ornata. Itaque intelligunt, omnia illa quæ di-
 cta sunt de vestitu sacerdotali, esse gloriam honoris, & opera sacerdo-
 tis eximiam authoritatem declarantia. Iuxta quem sensum perinde est
 siue legatur per nominatiuum, gloria, vt subaudiatur: Hæc omnia sunt
 gloria honoris & opera virtutis, oculisque spectantium grata & desi-
 derabilia: siue per accusatiuum, vt repetatur verbum, induit, aut ver-
 bum, imposuit. Legendum autem esse; Desideria oculorum ornata; vt
 multa scripta habent, & non, vt quidam libri corruptè habent, deside-
 rio, Græca demonstrant, quæ habent ἰσχυρήματα, desideria. Et est sen-
 sus: quòd ipsa corona, & omnia quæ de vestitu sacerdotali dicta sunt,
 fuerint desiderabilia oculis hominum, & ornata valde. Quo satis in-
 nuitur cur huiusmodi ornatum & splendorem Deus in sacerdote esse
 voluerit, nempe quia talis hominum oculis gratus est, induceret eos
 ad reuerentiam sacerdoti & cultui diuino exhibendam. Nec tamen
 hæc sola causa fuit instituti à Deo huius ornatus, sed etiam ob occul-
 tam quarundam rerum significationem, quemadmodum etiam ante
 Sapien. 8 Christum Iudæi intellexerunt. Nam Sapientiæ 18. dicitur: In veste po-
 deris quam habebat, totus erat orbis terrarum. Itaque & Iosephus
 explicat quomodo vestitus summi sacerdotis significauerit totum orbem,
 vt videre licet lib. 3. antiquitat. cap. 8. iuxta nouam versionem. Apud
 nos verò Christianos totus hic sacerdotalis apparatus non tantum ad
 significationem orbis terrarum est referendus, sed etiam & magis ad
 Christum verè summum sacerdotem, qui finis est teste Paulo totius le-
 gis, vt intelligamus in eo apparatu significatam perfectionem omnium
 virtutum quæ in Christo conuenerunt, ob quam Deo patri meritò gra-
 tissimus est, & nobis reuerendus: significatum item quales virtutes ad
 ipsius imitationem esse debeant in eis qui vicarij eius essent futuri in
 nouo populo sacerdotes atque Pontifices: quemadmodum prolixè ea
 de re patres quidam scripserunt, vt Rabanus & Beda, & paucis pulchrè
 complexus est D. Thomas in prima secundæ art. 5. ad 9. Huic autem
 sacerdotali apparatus tantum tribuit etiam ipse Deus, vt prædicto libri
 Sapientiæ loco dicatur: His autem cessit qui exterminabat, & hæc ex-
 timuit. Quod non sic est intelligendum, quasi vestitus ille per se ali-
 quam habuerit efficaciam, sed quòd Deus cessare fecerit plagam sæ-
 uientem propter orationem sacerdotis, tali habitu orantis vt à se insti-
 tutum fuit: propter Christum item, qui in sacerdote sic vestito figuraba-
 tur. De hoc vestitu adhuc sequitur:

- 18 Sic pulchra ante ipsum non fuerunt talia vsque ad originem.
 19 Non est indutus illa alienigena aliquis, sed tantum filij ipsius
 soli, & nepotes eius per omne tempus.

IN commendationem Aaronis dicitur, quòd nec ante ipsum fuerint tam pulchræ vestes vsque ad originem mundi, nec post ipsum quicquam alienigena, hoc est, ex alio genere vel tribu natus illas induit vnquam, sed tantum filij eius & nepotes, idque in omne tempus quamdiu legis Mosaicæ ritus perstitit. Qua in re significatum est mysticè vnum tantum esse, nempe Christum, in quem verè competit omnis perfectionis & elegantia plenitudo, quiq; verè solus sit summus sacerdos. Demonstratum item quàm conueniat in nouo populo, vnum esse in terris, qui toti præsit ecclesiæ, solusq; sit sub Christo vicarius eius Pontifex. Pro; vsque ad originem; quidam legunt, vsque ad orientem. Græcis est $\epsilon\lambda\omicron\varsigma \ \alpha\pi\omicron\tau\omicron\upsilon$, vsque in sæculum, hoc est, à sæculo & ab origine mundi: proinde melius legitur; vsque ad originem; hoc est, etiamsi recurratur ad originem mundi. Quamuis similiter etiam intelligi possit, vsque ad orientem mundum.

20 Sacrificia ipsius consumpta sunt igne quotidie.

PErinde est siue legatur, consummata, siue, consumpta, cum idem significetur. Postquam ergo de Aaronis vestitu dixit, incipit & dicere de eius sacerdotali officio. De quo illud primùm cōmemorat, quòd quemadmodum illius vestitus perpetuis temporibus ad filios eius pertinebat: ita etiam sacrificia illius perpetua erant, & quotidie bis igne penitus absumebantur. Loquitur enim de sacrificijs illis quæ quotidie fiebant ex duobus agnis: quorum alterum mane in holocaustum offerebatur, alterum vespere. vnde Græca hic habent, quotidie bis. Quæ tamen sacrificia non erant propria ipsi Aaroni & summo Pontifici, sed etiam per minores sacerdotes offerebantur. vnde quædam Græca hic habent; Sacrificia illorum; vt ad Aaron & filios eius referatur, de quibus dicitur in versu præcedente. Ideo autem de his sacrificijs hic peculiariter fit mentio, quia hæc perpetuò in altari ardebant, & per hæc ignis in altari semper erat: quibus & quod de alijs sacrificijs comburebatur imponebatur, vt patet Leuit. 6. vbi dicitur: Hæc est lex holocausti. Cremabitur in altari tota nocte vsque mane: Ignis in altari semper ardebit, quem nutriat sacerdos subijciens ligna mane per singulos dies, & imposito holocausto, desuper adolebit adipēs pacificorum, &c.

Leuit. 6.

21 Compleuit Moyse manus eius, & vnxit illum oleo sancto.

Complere vel implere manum alicuius, phrasi Hebraica significat in scripturis illum sacris imbuere & initiari: vnde sæpe vertit D. Hieronymus, consecrare manus, quandoque tamen vertit, implere manum, vt bis Iudic. 17. Quidam hanc phrasim explicare volentes, putant subaudiendum, oblationibus, vt sit, implere manum oblationibus. At magis dicendum verbum, complere vel implere, accipi pro perficere, quia dictio Hebraica etiam perficere significat. Itaque implere manus alicuius, est eas perficere, eisq; ius dare, & potestatem offerendi Do-

Iud. 17.

mino sacrificia. Sic enim perficiuntur manus, quod non est aliud quàm, **Exod. 32.** vt bene vertit Hieronymus, consecrare eas. Vnde & Exodi 32. vbi nos legimus dictum Leuitis; Consecraſtis manus veſtras hodie Domino; Hebræis eſt verbum quod implere ſignificat, vbi tamen non eſt locus intelligendi; Impleuiſtis oblationibus manus veſtras hodie Domino; ſed potius; Perfeciſtis manus veſtras hodie Domino; hoc eſt, conſecraſtis eas, obtinuiſtisque eis ius ſacerdotale & oblationum. Quomodo autem Moyſes Aaronem conſecrauerit, oſtenditur cum ſubiungitur; & vnxit illum oleo ſancto. Erat autem ſingularis quædam vnctio propria Aaroni & ſummo ſacerdoti, nempe qua oleum vnctionis fundebatur **Exod. 29.** ſuper caput eius. Nam dicitur Exodi 29. Oleum vnctionis fundes ſuper caput eius, atque hoc ritu conſecrabitur. Et Leuitici 8. dicitur, quòd Moyſes fundens oleum ſuper caput Aaronis vnxit eum, & conſecrauit. De reliquis verò ſacerdotibus filijs Aaron dicitur eodem capite, quòd aſſumens vnguentum vel oleum & ſanguinem qui erat ſuper altare, aſperſit ſuper Aaron & veſtimenta eius, & ſuper filios eorum ac veſtes eorum. Vnde in pſalmis dicitur peculiariter de Aaron: Sicut vn-
Pſal. 132. guentum in capite quod deſcendit in barbam, barbam Aaron. Oleum autem ſacrum dicitur, cuius conſectio diuinitus præſcripta eſt, vt ſcribitur Exodi 30. ex oleo oliuarum & quatuor odiferorum aromatum ſpeciebus, quo nemo vti potuit, & ſolum conſecrationi ſacrorum vaſorum & ſacerdotum deputatum fuit.

22 Factum eſt illi in teſtamentum æternum, & femini eius ſicut dies cœli.

23 Fungi ſacerdotio & habere laudem, & glorificare populum ſuum in nomine ſuo.

ORdo eſt iſte; Ipſum fungi ſacerdotio, factum eſt illi in teſtamentum, hoc eſt, pactum æternum, & in diſpoſitione per omne tempus duraturam, & poſteritati quoque eius factum eſt ſicut dies cœli, hoc eſt, vt tamdiu ei duraret quamdiu durant dies cœli. quomodo & in **Pſal. 88.** dicitur de Dauide & eius poſteritate: Ponam in ſæculum ſæculi ſemen eius, & thronum eius ſicut dies cœli. Porro pro; fungi ſacerdotio & habere laudem; Græcis eſt, Miniſtrare ei ſimul & ſacrificare, & benedicere populum in nomine eius, nempe Dei. Proinde noſtram literam ſic conuenit intelligere; Fungi ſacerdotio, & habere po-
Num. 6. teſtatem omnium nomine laudandi Deum ſolemniter, & glorificare, hoc eſt, benedicere, ac bona imprecari populo Dei in nomine ipſius, quemadmodum præſcribitur Numer. 6.

23 Ipſum elegit ex omni viuente offerre ſacrificium Deo, incenſum & bonum odorẽ, in memoriam placare pro populo ſuo.

EXaggerat Dei beneficium Aaroni præſtitum, quòd ad ſacrificandum ipſe præ & ex alijs omnibus tunc viuentibus à Deo electus ſit, Deo ſcilicet

scilicet ipsum sua gratia præueniente. Et indicat duplex oblationis genus quod ei concreditum erat, alterum quod offerendum erat ante fores tabernaculi super altare æneum, quod à præcipuis hostijs, quæ in eo offerebantur, dicitur altare holocaustorum. Ideo enim dicit offerre sacrificium Domino, vbi pro, sacrificium, est Græcis ἡδρωσιμ, quo nomine Septuaginta sæpe vocant, holocausta. Alterum erat oblationum genus, quod fiebat intra tabernaculi priorem partem super altare aureum, quod thymiamatis dicitur, quia super illud singulis diebus, mane & vesperi thymiana adolebatur, confectum ex quatuor aromatis, vt scribitur Exodi 30. Ideo ergo additur; incensum & bonū odorem. Hunc autem dicit illum Deo obtulisse in memoriam, hoc est, vt Deus sui populi memor esset in bonum; placare pro populo suo; hoc est, ad hoc vt Deum placatum redderet & propitium populo suo. Non quod suauitas odoris per se quicquam faceret ad placandum Deum, velut odoris suauitate illectum, sed quod illa fieret ex obedientia legis præscribentis, & significaret orationis & deuotionis sacerdotalis atque populi gratiam & efficaciam apud Deum, ita vt signo tribuatur quod signato proprie conuenit.

Exod. 30.

24 Dedit illi in præceptis suis potestatem, in testamentis iudiciorum.

25 Docere Iacob testimonia, & in lege sua lucem dare Israel.

Melius omittitur coniunctio, & quæ in quibusdam libris inuenitur; Et dedit illi; quia sicut non est in Græcis, ita nec in multis scriptis. Aliud enim hic sacerdotale exprimitur officium, docendi scilicet populum legem Dei. Non est autem intelligendum quod dicitur; dedit illi in præceptis suis potestatem; quasi Aaroni data sit potestas dispensandi in præceptis legis, eaque mutandi, sed quod ei data sit autoritas legem docendi, interpretandi, & in dubijs diffiniendi, ita vt hæc pertineant ad eum ex ipsius officio: vnde & interpretando quod dixit, potestatem, subiicit; Docere Iacob; hoc est, vt doceret Iacob præcepta quibus Deus testatus est populo suo voluntatem suam; & in lege sua dare Israël lucem; hoc est, illuminare illum, docendo scilicet illum legem Dei, & eam in dubijs & perplexis interpretando. Hinc dicit Malachias: Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum est. Et in Deuteron. dicitur: Si difficile atque ambiguum apud te iudicium esse perspexeris, venies ad sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo tempore, & quæres ab eis, qui indicabunt tibi iudicij veritatem, &c.

Malach. 2.

Deut. 17.

26 Quia contra eum steterunt alieni, & propter inuidiam circumdederunt illum in deserto,

27 Homines qui erant cum Dathan & Abyron, & congregatio Chore in iracundia:

Vidit

28 Vidit Dominus Deus, & non placuit illi, & consumpti sunt in impetu iracundiæ.

29 Fecit illis monstra, & consumpsit illos in flamma ignis.

Coniunctio, quia, iam non legitur in Græcis, sed absolute narratur historia. In nostra lectione conuenit sententiam intelligere suspensam vsque ad illud, Vidit Dominus Deus, vt ibi sententia absoluat. Post commemoratam singularem eminentiam Aaroni à Deo collatam, subiungit & historiam de seditiosis contra Aaronem concitatis ex inuidia, quæ ferè sequi solet aliorum præcellentiam & honorem: quorum tamen seditionem ita Deus vltus est, vt demonstrauerit eam summè sibi displicere, sicque Aaronis dignitatem non solum tutatus est, sed eandem etiam magis illustrauit & auxit. vt scribitur Numeri 16. & 17.

Num. 16. & 17. Porro seditio, quæ hic attingitur, sicut non solum contra Aaronem, sed etiam cõtra Moysen mota fuit: ita ab hominibus diuersarum tribuum, simili tamen superbix & inuidix spiritu, excitata est. Ea enim facta est partim à Core, qui erat de tribu Leui, cum sibi adhærentibus: partim à Dathan & Abyron & Hon, qui de tribu Ruben erant, quorum ille indignabatur sacerdotium soli Aaroni & filijs eius attributum, volens illud etiam sibi suisque vendicare, tanquam etiam ex tribu Leui existentibus: hi verò indignabantur Moysen & Aaron principatum in populo obtinere, volentes eum deberi tribui Ruben tanquam primogenito Iacob. Seditio tamen hæc describitur tanquam contra Aaronem solum exorta, quòd à Core hæc seditio maximè principium sumpserit, quodque excitata sit postquam Aaron à Moysè in sublimem suum gradum constitutus fuit. Horum seditionem Deus ostendit sibi admodum displicere, dum illos non communi aliqua vindicta, sed noua & prius inaudita subito perdidit: Dathan quidem & Abyron cum ipsorum familijs aperta terra viuos demergens in infernum: Core verò cum suis igne cœlesti consumens. ideoque hic dicitur quòd Deus fecerit eis monstra, hoc est, fecit in eis admiranda, insolita, & inaudita. Quod autem additur, & consumpsit illos in flamma ignis; non exprimit totam illatam vindictam, sed tantum præcipuam, & eam quæ ipsum Core seditionis authorem simul cum ducentis quinquaginta viris inuoluit, vt scribitur Numer. 16.

Num. 16. scribitur Numer. 16.

30 Et addidit Aaron gloriam, & dedit illi hæreditatem, & primitias frugum terræ diuisit illi.

Commemorat quæ post mirabilem illam vltionem Dei beneficio accesserint Aaroni, dicens; & addidit Deus Aaroni gloriam; hoc est, cum eam illi conarentur auferre, sibi que vendicare, contra Deus illi addidit gloriam, tum quia vltione illa mirabili, & item subsecuto miraculo florentis virgæ, de qua Numeri 17. Deus illi sacerdotalem dignitatem confirmauit, tum quia mox etiam adiecit ei ad illius gloriam,

Num. 17.

311 V

riam, ea quæ describuntur sequenti capite Numer. 18. quæ & hic breuiter attinguntur, cum dicitur; & dedit ei hæreditatem; hoc est, singularem possessionem ei dono attribuit. Imprimis enim dedit ei omnes Leuitas vt ministrarent ei in officio sacerdotali, vt patet illo loco, vbi inter cætera dicitur sacerdotibus: Ego dedi vobis fratres vestros Leuitas de medio filiorum Israël. Dedit deinde ei omnes primitias frugum terræ, & primogenita, tam in hominibus quàm in pecoribus, vt eodem loco dicitur. vnde & hic dicitur; & primitias frugum terræ diuisit ei; pro sua scilicet portione quam haberet inter filios Israël. De qua portione etiam sequitur:

31 Panem ipsius in primis parauit in satietate. Nam & sacrificia Domini edent, quæ dedit illi & femini eius.

P Arauit, inquit, & prouidit ei panem, hoc est, cibum, in primis, hoc est, in omnibus primitijs terræ nascentium, idque in satietate, hoc est, abundè & copiosè. Nam & præter primitias dixit eis vt ederent sacrificia quæ Domino offeruntur: in quibus omnibus præter holocausta suam partem habebant, & aliquando ex integro eorum erant præter ea quæ adolenda erant, vt sacrificia ea quæ pro peccato erant. Tria ergo hic indicantur quæ augent Dei beneficium quo prouidit sacerdotibus de cibo, nempe quòd is paratus est eis ex primitijs quæ sunt optimi fructus terræ, deinde quòd in abundantia eis sit paratus, postremùm quòd in sacrificijs Dei, cibo scilicet optimo & sanctissimo, eis sit prouisum. Itaque cum sic eis insigniter & nobiliter præ alijs esset prouisum, meritò etiam eis addita est conditio, vt cum alijs non haberent portionem communem in diuidenda terra Israëlitis promissa. Vnde sequitur.

32 Cæterùm in terra gentis non hæreditabit, & pars non est illi in gente. Ipse enim est pars eius & hæreditas.

P Rima pars huius sententiæ in omnibus quos vidi libris variè corrupta est. Quidam enim habent: Inter gentes. Alij, in terra gente. Alij, in terra gens non hæreditabit; vt sit sensus: Gens Leuitica non accipiet hæreditatem in terra. Alij adhuc peius; In terra egentes. Cum dubium esse non possit interpretem vertisse; In terra gentis; scilicet suæ Israëliticæ. Nam Græcè est, ἐν γῆ λαοῦ, in terra populi. Et refertur hic quod Numeri 18. post prædicta de primitijs possidentis subijcitur, hoc modo: Dixitque Dominus ad Aaron: In terra eorum nihil possidebitis, nec habebitis partem inter eos. Ego pars & hæreditas tua. Pro quo apud Septuaginta omnino similiter legitur, sicut hic Sapiens citat, mutata tantùm persona secunda & prima in tertiam. Habent enim sic; Et dixit Dominus ad Aaron: In terra eorum non hæreditabis, & pars non erit tibi in illis, quoniam ego pars tua & hæreditas tua. Dicitur autem Deus esse pars, hoc est, portio & hæreditas Aaronis, sacerdotum

dotum & Leuitarum, quoniam pro sua portione vnde viuerent acceperunt, quæ Dei proprio iure erant, ei que vel debebantur, vel offerebantur sponte, vt primitiæ, sacrificia, & decimæ. Legendum autem potius per futurum, hæreditabit, quàm per præteritum, hæreditauit, patet ex Græcis, quæ habent, vt dictum est, κληρονομήσα.

33 Phinees filius Eleazari tertius in gloria est: in imitando eum in timore Domini, & stare in reuerentia gentis, in bonitate & alacritate animæ suæ, placuit Deo Israel.

Num. 25.

Post Aaronem, transit ad celebrandum nepotem eius Phinees, præterito Eleazaro filio, quod de eo nihil singulariter præclarum sit memoriæ mandatum. Itaque ipsum Phinees tertium dicit, non quod tertius fuerit in sacerdotio, vt fere intelligitur, sed magis quod in tribu Leui post Moysen tertius fuerit, qui peculiariter laude dignus esset: vnde dicit eum tertium esse in gloria, hoc est, qui merito celebrandus fit, idque ob zelum illum quo pro Dei honore alijs peccantibus fornicantem Israëlitam cum meretrice Madianitide audacter in ipso facinore occidit: quo facto Deus se placatum testatus est, ei que sacerdotium pacto sempiterno addixit, vt scribitur Num. 25. Interpres autem noster non satis est assecutus Sapientis nostri sensum, qui vt Græcè scripsit, ita hic, vt & alibi, imitatus est Septuaginta, vt es eisdem vocibus quibus illi vsi fuerat. Nam pro; in imitando ipsum; Græcè est ἐν τῷ κλωσαι αὐτόν. Quod etsi etiam verti possit; in imitando eum; quod verbum κλωσαι etiam imitari significat: tamen hoc loco magis vertendum erat; eò quod zelo accensus fuerit; quia ea de re commendat eum Dominus, dicens: Quia zelo meo commotus est contra eos, &c. vbi etiam Septuaginta habent ἐν τῷ κλωσαι. Vnde cum nos legimus; in imitando illum; relationum, illum, quod communiter refertur ad Aaronem, vt significetur ipsum Phinees imitatum Aaronem in timore Domini, referri potest ad Deum, vt significetur ipsum per timorem Domini imitatum Deum in zelo ipsius. Iam pro eo quod noster vertit; in reuerentia gentis, Græcè est ἐν ἑοπιῇ λαοῦ, hoc est, in conuersione vel defectione populi. Et significatur quod cum populus deficeret à Deo, & cōuerteretur ad idola Moabitarum, Phinees fortiter perstiterit. Interpres videtur legisse, ἢ ἐν τῷ κλωσαι, quia ea dictio sæpe in scripturis vertitur, reuerentia. Et accipitur nomen, reuerentia, aliquoties in malam partem pro erubescencia, verecundia & pudore, vt cum dicitur Psal. 34. Induantur confusione & reuerentia. Et 1. Corint. 6. Ad reuerentiam vestram dico. Proinde etiam hic quod ad sensum originalis literæ accedamus, sensus esse potest, quod Phinees steterit in erubescencia illa & confusione gentis Israeliticæ, hoc est, cum populus ille incidisset in ignominiosum illud scelus, vt fornicaretur cum filiabus Moab, earumque deos adoraret. Pro; placuit Deo Israël; Græcè hic est, ἐξιλιάσατο πρὸς τὸν Ἰσραὴλ, hoc est, placuit vel expiavit pro Israël, quomodo & Septuaginta verterunt in libro Num. vbi nos legi-

Psal. 34.

1. Cor. 6.

legi-

legimus; Et expiauit scelus filiorum Israël, vt videri possit interpretem vertisse non, placuit, sed, placuit Deo Israël, hoc est, placuit ipsum Israël Deo. Debet autem apud nos legi cum præpositione; In imitando; quomodo legit Rabanus, quæ præpositio etiam referri debet ad verbum, stare, vt nostræ lectionis collatæ cum originalibus hic sit sensus: Quia Phinees imitatus est Aaronem in timore Domini. Aut potius quia per timorem Domini imitatus est Deum in zelo suo, & quia cum ignominiosè & turpiter populus laberetur, ipse fortiter stetit in bonitate animæ suæ & alacritate, hoc est, promptitudine ad vindicandum iniuriam Deo illatam, ideo ipse placuit Deo Israël, ipsumque Israël irato Deo placuit & reconciliauit.

34 Ideo statuit illi testamentum pacis, principem sanctorū, & gentis suæ, vt sit illi & semini eius sacerdotij dignitas in æternum.

Commemorat Sapiens quod Dominus ob egregium Phinees factum dixit de eo: Ecce do ei pacem fœderis, & erit tam ei quàm semini eius pactum sacerdotij sempiternum. Vbi pro; pacem fœderis; Septuaginta habent, sicut hic, *ἡ εἰρήνη καὶ ἡ διαθήκη*, testamentum vel pactum pacis, hoc est, testamentū pacificum, & quo ei adduxit pacem & felicitatem. Quod autem sit illud testamentū pacis, explicatur cum subditur; Principem sanctorum; quod sic coniungi debet cum præcedenti; Statuit illi testamentū pacis; esse scilicet eum principem sanctorū. Vbi per, sanctorum, intelligi possunt vel omnes sacerdotes atque Leuitæ qui Deo sanctificati erāt, quorum princeps erat summus sacerdos: vel omnia sancta ministeria & vasa, quorum cura imprimis cōmissa fuit summo sacerdoti. Ne autem ad tempus putaretur ei principatus additus, additur sic eum constitutum à Deo ex pacto principem sanctorum, vt sit illi & semini eius sacerdotij dignitas in æternum. Circa quod tamen testamentum & pactum ipsi Phinees factum, duplex oritur quæstio. Primū enim cur Deus summum sacerdotium promittit ipsi Phinees, cum illud ei deberetur ex legis constitutione, quia erat primogenitus filius Eleazari. Deinde quomodo semini eius in æternū sacerdotij summi dignitas promittitur, cum Heli fuerit summus sacerdos tempore Samuelis, & aliquot filij eius post eum, qui tamen non fuerit ex femine Phinees, sed ex femine Ithamar, vt patet satis 1. Paral. 24. Dicendum ergo, Dei pacto hoc accessisse ipsi Phinees, quod per illud ei promitteretur ipsum superiurum supra patrem suum, vt sic post eum summo sacerdotio fungeretur: deinde quod posteritas eius & semper esset permanens, nec vnquam defectura, & semper habitura ius summi sacerdotij. Quod autem ad aliquod tempus videatur summum sacerdotium fuisse in filijs Ithamar, per Heli & filios eius, an legitimè factum sit, & qua de causa, non constat ex scriptura, nec ex Iosepho. Illud tamen constat, etsi ob causam hoc factum sit, ius tamen semper mansit in posteritate Phinees, nec vnquam in totum ab eius posteritate ablatum est.

Vnde

Vnde & Dauid cum Abiathar, qui erat ex filijs Ithamar, simul constituit Sadoc, qui erat ex Phinees, & postea Salomon sublato Abiathar solum Sadoc voluit esse summum sacerdotem, in cuius posteritate permansit vsque ad captiuitatem Babylonicam, vt patet 1.Reg. 6. Et post captiuitatem constat etiam perdurasse sacerdotium summum vsque ad proxima tempora Christi in progenie Phinees, quia etiam Machabæi vocant Phinees patrem suum. Phinees, inquit Mattathias, pater noster zelando zelum Dei, accepit testamentum sacerdotij æterni. Et notandum bene, quod solius Eleazari per Phinees generatio textitur 1.Paralip. 6. vsque ad captiuitatem Babylonicam, quodque tempore Dauidis duplo plures inuenti sunt filij Eleazari quam filij Ithamar, ita vt sexdecim essent ordines sacerdotum ex filijs Eleazari, octo vero tantum ex filijs Ithamar, vt hinc intelligamus vim pacti diuini.

- 35 Et testamentum Dauid regi filio Iesse de tribu Iuda, hæreditas ipsi & semini.
 36 Vt daret sapientiam in cor nostrum, iudicare gentem suam in iustitia.
 37 Ne abolerentur bona ipsorum, & gloriam eorum in gentem æternam fecit.

Quod ad lectionem attinet, notandum malè à quibusdam legi per genituios; Dauid regis filij Iesse; cum per datiuos legendum esse, regi filio, vt etiam multa scripta habent, & meminit etiam Glosa Ordinaria, pateat ex originalibus Græcis. Quod ad sensum verò pertinet, eum satis extraneum nostri hic adferunt, & Græca admodum sunt perplexa. Ex quibus tamen satis constat hic obiter fieri comparisonem dignitatis sacerdotalis & regiae, quoad perpetuitatem in successione promissam ipsi Phinees & Dauidi. Et ex collatione facta cum Græcis, hic potest nostræ lectionis reddi commodus sensus. Et sicut pactum factum ipsi Phinees filio Eleazari de tribu Leui, fuit de sacerdotio in æternum permansuro in semine eius: ita etiam testamentum & pactum factum Dauidi regi filio Iesse de tribu Iuda, fuit hæreditas ipsi Dauidi & semini eius, hoc est, fuit de perpetua possessione regni. Id autem significat ita Deum constituisse, vt & bene prospiceret per vtramque potestatem populo suo, & vtrique etiam illi generationi æternam adijceret gloriam. Ideoque subiicitur: Vt daret, Deus scilicet, sapientiam in cor nostrum; per officium scilicet sacerdotale, ad quod potissimum pertinebat docere populum. Iudicare item gentem suam; hoc est, vt iudicaret etiam gentem suam in iustitia, quod potissimum pertinebat ad potestatem regiam. Et hæc quidem est causa cur vtramque potestatem in populo constituerit Deus: cur autem vtramque perpetuam addiderit dictis duabus generationibus & tribubus, significat cum subditur; Ne abolerentur bona ipsorum, &c. Vbi relatiua, ipsorum & eorum,

eorum, vel possunt referri ad Phinees & Dauid, vt sit sensus: Deum his duobus eorum dignitatem promississe fore perpetuam, ne bona eis collata vnquam aboleretur, ideoque eorum gloriam fecit esse æternam in gente & progenie ipsorum. Nam quidam libri habent, in gente: alij, in gentem. Græca *γενεάς αὐτῶν*, in generationes ipsorum. Vel possunt referri ad Israëliticum populum, vt significetur Deum hoc fecisse ne bona quæ per has dignitates illis accesserunt, & gloria ite quæ inde illi populo prouenit, vnquam eis auferretur, sed essent eis perpetua.

CAPVT QVADRAGESIMVMSEXTVM.

1 Fortis in bello Iesus filius Naue, successor Moyfi in prophetis.

H
 Oc capite consequenti ordine celebratur Iesus filius Naue, & socius eius Caleb. Deinde communiter Iudices qui post eos fuerunt, non expressis eorū nominibus. Postremum fit egregia mentio Samuelis. Vocatur autem hic Iesus filius Naue, quem D. Hieronymus vocat Iosue filium Nun, non quod binominis esset ipse & pater eius, sed quia quem Hebræa vocant, *יְהוֹשֻׁעַ* Iehosua, pro quo Hieronymus posuit Iosue, Septuaginta, quos noster hic secutus est, vocant *ιος̄ς*, eodem scilicet nomine quo dictus est noster saluator. Et quem Hebræa vocant Nun, Septuaginta vocant *ναυῦ*. Dicebatur iste Iosue prius Osee, vel, vt est Hebræis, *יְהוֹשָׁעַ* Hosea, sed Moyses appositione vnus literæ, & mutatione vnus puncti, vocauit eum Iehosua, vt scribitur Numer. 13. Iste Numer. 13. ergo hic peculiariter celebratur à fortitudine quam in bellis præstitit, & viuentē adhuc Moysē deuincens Amalechitas, & reges Amorrhæorum, & post Moysen prosternens Cananæos. Celebratur & ab eo quod meruit Moyfi tati viri & ducis esse successor in regimine populi, & spiritu prophetiæ. Rursum enim hic pro eo quod libri nostri constanter habent, in prophetis, Græca habent, *ἐν προφητεῖαις*, in prophetijs, vt significetur Iosue successisse Moyfi in spiritu prophetico, & intelligatur eum non humana prudentia rexisse populum, sed, sicut Moyses, omnia gessisse iuxta reuelationem & inspirationem diuinam. Vnde de eo dicitur Deuteron. 34. Post mortem Moysis Iosue filius Nun repletus Deut. 34. est spiritu sapientiæ, quia Moyses posuit super eum manus suas. Et in libro Iosue loquitur Dominus ad ipsum, sicut prius ad Moysen, instruens eum de agendis. Quod ergo nos legimus; successor Moyfi in prophetis; sic intelligendum est, quod fuerit sic successor Moyfi, vt post eum fuerit inter prophetas, hoc est, fuerit propheta, cui Dominus suam voluntatem indicauit, sicut prius Moyfi.

Rr

Qui